

FRIEDRICH TORBERG

Friedrich Torberg

1908–1979

Státní fond kultury ČR

BUNDESKANZLERAMT ÖSTERREICH

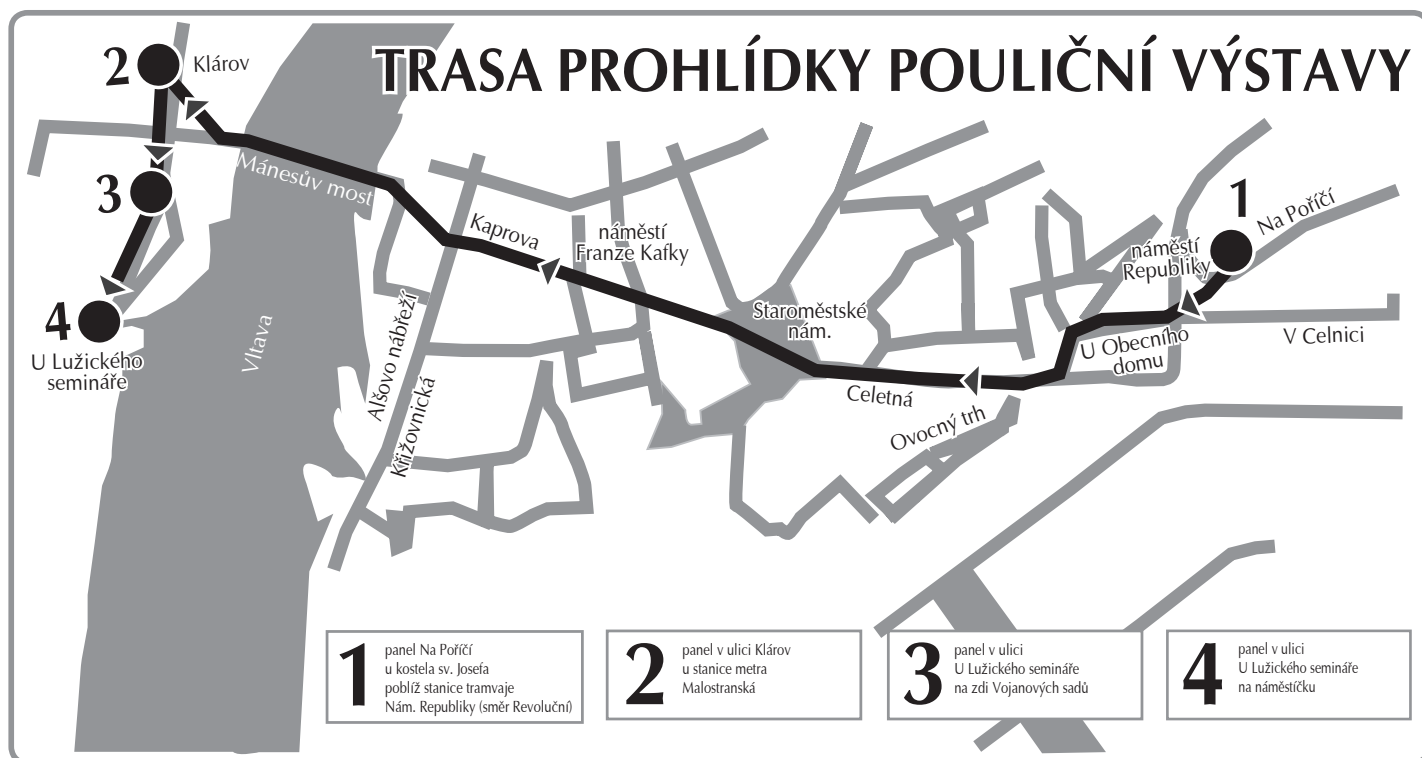
KUNST

Zuzana a Eugen Brikciusovi
zvou na plakátovou výstavu

FRIEDRICH TORBERG

slovem i obrazem,

na kterou poskytly grant
městská část Praha 1
a Spolkové kancléřství ve Vídni.

Připravila: Zuzana Brikcius

Grafická úprava: Ivo a Táňa Horňáčkovi

Použité ukázky: Student Gerber maturoval, překlad z němčiny Ladislav Drůbka

Teta Joleschová, překlad z němčiny Hanuš Karlach

Celou výstavu si lze prohlédnout na: www.brikcius.eu

FRIEDRICH TORBERG

1908–1979

Spisovatel, novinář, kritik a nakladatel, vlastním jménem Friedrich Ephraim Kantor-Berg, se narodil 16. září 1908 ve Vídni do pražské německy mluvící židovské rodiny jako druhé ze tří dětí (Sidonie, 1902–1941, byla spolu s matkou zavražděna v lodžském ghettu, Ilse, nar. 1911, zemřela roku 2000 v Izraeli) továrenskému řediteli Alfredu Kantorovi a jeho ženě Therese Bergové. Pro svůj budoucí pseudonym použil koncovku jména otce -tor a jméno matky Berg.

Rodina Kantorova před první světovou válkou na letní dovolené v Solnohradsku

V devátém vídeňském okrese navštěvoval obecnou školu i reálné gymnázium. Již ve třinácti letech vstoupil do vídeňského židovského sportovního klubu Hakoah (založeného roku 1909; hebr. síla). Fotbalový tým byl kompletní, a tak začal F. T. s tréninkem sportovního plavání a později vodního póla; v této disciplíně byl velmi úspěšný.

F. T. (vlevo), rok 1922

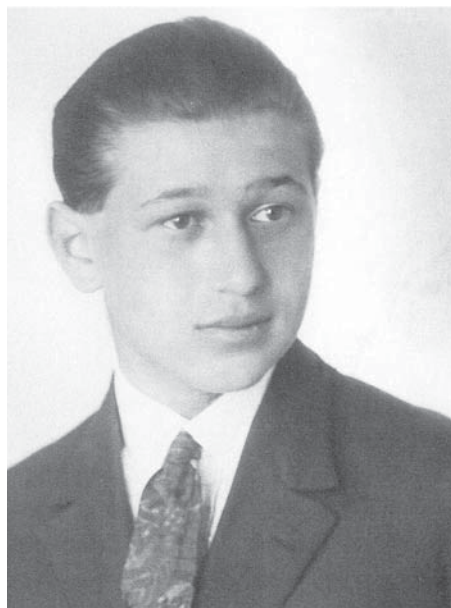

V roce 1921 byl Torbergův otec firmou, v níž pracoval, povolán zpátky do Prahy, kam se s celou rodinou přestěhoval. F. T. přešel na německé reálné gymnázium v Praze na Smíchově.

Otec Alfred Kantor se hlásil k československému státu a rodině bylo v roce 1924 uděleno československé občanství. F. T. si je ponechal do roku 1945.

F. T. a Idy Kohnová, Pörschach, rok 1930

F. T., maturitní foto, rok 1927

V roce 1927 propadl F. T. při prvním pokusu u maturity a s ročním zpožděním maturoval v roce 1928. Tomuto tématu věnuje svou prvotinu **Student Gerber maturoval**, která se později stala světovým bestsellerem. V ní novátorským způsobem zpracoval zatuchlost a despotismus monarchistického školství. Již ve svých jedenadvaceti letech spolupracoval s prestižním pražským deníkem *Prager Tagblatt* jako sportovní reportér a divadelní kritik.

V roce 1928 mladý Torberg, tehdy ještě Schani Kantor, se svým sportovním týmem Hagibor (židovský sportovní klub v Praze) vyhrál mistrovství České republiky ve vodním pólu. Toto téma zpracoval ve svém románu **Mužstvo** z roku 1935.

V roce 1930 za pomoci svého mentora Maxe Broda debutoval v nakladatelství Zsolnay románem **Student Gerber maturoval**. 15 000 výtisků bylo rychle vyprodáno a kniha byla přeložena do sedmi jazyků.

V této době navázal přátelství s Egonem Erwinem Kischem, Alfredem Polgarem a Josephem Rothem. Navštěvoval vídeňské kavárny, zejména Herrenhof, Rebhuhn a de l'Europe, kde byli štamgasty i spisovatelé Hermann Broch, Robert Musil a Franz Werfel.

F. T. s matkou v pražské restauraci, rok 1930

Po roce 1933, kdy se zmocnil Adolf Hitler Německa, se spolu s řadou svých židovských kolegů stal nežádoucím autorem, jeho knihy byly zakázány a později i páleny.

Do anšlusu Rakouska v roce 1938 pendloval mezi Prahou a Vídní. Nacisty přinucen k emigraci odešel nejprve do Švýcarska, které musel o rok později opustit, přes Francii, Španělsko a Portugalsko se v roce 1940 dostal do USA, kde se usadil. Nejprve psal v Hollywoodu scénáře pro Warner Brothers, později se přestěhoval do New Yorku.

V roce 1943 publikoval v Los Angeles novelu **Má je pomsta**.

V roce 1945 se oženil s vídeňskou emigrantkou Mariettou Bellakovou, se kterou ho kromě stejného osudu spojoval i mimořádný smysl pro humor. Svatební svědkyní jim byla Alma Mahler-Werfelová.

V roce 1950 vydal román **Druhé setkání**, v němž zpracovává komunistický puč v Československu.

Na počátku padesátých let se s manželkou vrátil do Vídně.

F. T. (druhý zleva) s přáteli v Bergenu, rok 1936

Slavná americká herečka německého původu a přítelkyně F. T. Marlene Dietrichová (1901–1992), rok 1936

Roh ulice Na Příkopě a Václavského náměstí, Praha, rok 1912

F. T. s manželkou Mariettou na střešní terase v New Yorku, rok 1945

Začal přispívat do vídeňských novin *Kurier*, působil jako divadelní kritik a v roce 1964 publikoval své kritiky pod názvem **Pamflety, parodie, postskripta**.

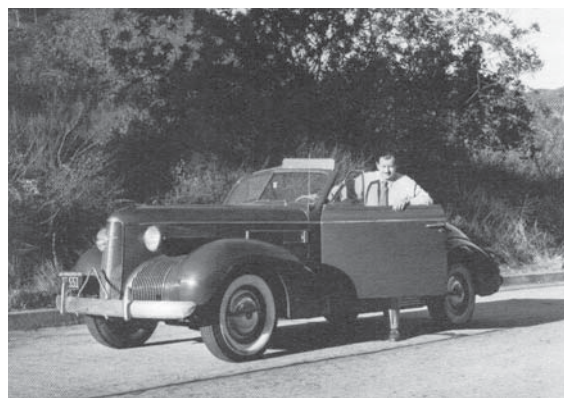
Kongeniálně překládal texty spisovatele Ephraima Kishona.

Během studené války zaujal nekompromisně protikomunistický postoj. Zapojil se do bojkotu dramatika Bertolta Brechta a znemožnil uvádění jeho divadelních her v Rakousku. Založil kulturní časopis *Forum*. Podílel se aktivně na veřejném kulturním životě. Věnoval se literární tvorbě, avšak největší poválečný úspěch sklídil teprve v roce 1975 svazkem **Teta Joleschová aneb Zánik západní civilizace v židovských anekdotách** a o tři roky později jeho volným pokračováním **Teta Joleschová a dědicové** (1978).

10. listopadu 1979 podlehl cévnímu onemocnění ve vídeňské nemocnici Lainz. Literární pozůstalost se nachází v Rakouské národní knihovně.

F. T. v Kalifornii, rok 1942

F. T. v Los Angeles, rok 1943

Student Gerber maturoval

Ale pokárání od Kupfera! Z matematiky to ještě ušlo, ale z deskriptivy – to je prostě hanebnost. Ještě k tomu pokárání pro „pozdní docházení“. To přece přestává všechno! Jak využívá proti němu všech možností. Přišel pozdě! Místo aby jej pochválil, že se vůbec dostavil! Že může tak trvat na takovém vykonstruovaném stavu věci, po takové dlouhé době! Jako by mu nestačil dvojitý triumf při kompozici! Ale ne! Kupfer si nenechá nic ujít.

Ten velký úspěch jej nezmate. Sotvaže oběť zasáhl ničivou ranou, již se chystá s nemenší horlivostí ke druhé. Je to, jako když člověk odsouzený na smrt dostane ještě zostřený trest dvacet let ztráty cti. O jakém nízkém smýšlení svědčí taková zbytečná, nesmyslná „výtku pro pozdní docházku do školy“!

Kurt dospěl k úsudku, že tento výsledek porady je nejhanebnější surovost, která kdy byla spáchána na žáku, nezaviněně nepřítomném při vyučování.

Rodiče to samozřejmě nikdy neuznají, nýbrž dají ještě profesorům za pravdu. Říkají tomu „pedagogická metoda“.

A nač to vůbec je? Aby se otec znovu rozčiloval, znovu zlobil beze smyslu. To je přece možno nemocnému otci uspořít. Je to morální podvod.

Dotkl se Lízy vroucím pohledem, jenž utkvěl na její tváři jako ochranný závoj. Líza se opírala dozadu, bohaté vlasy se jí jemně vlnily kol tváře a hlavy, rty měla pootevřené – její oči se dívaly do prázdna zpod přivřených řas. Byla v tomto okamžiku tak krásná, že Kurt se musel s ostýchavostí nikdy nepoznanou odvrátit od tohoto nadzemského, ničím nespoutaného půvabu.

Lízo! Jak jsi prostá! Jak ani netušíš, co jsi a jak jsi jedinečná!

Jen Kurt Gerber seděl mlčky. Jeho myšlenky tékaly sem a tam, nadarmo

se namáhal je soustřediti, nemohl nic jiného jasně zachytit než jedno jméno, jednu představu, jeden pojem: vševládný Kupfer. Co se stane? Jak se má k němu chovati? Má mu podlézati, má se prohlásiti předem za přemoženého, aniž vyčká první ránu, má se přikrčiti, aby rána šla na prázdno? To by ovšem znamenalo, že se nechce ani pokusiti, zdali Kupfer skutečně chce „toho chlapíka zkrotiti“! Nebo naopak má dělat opozici? Hned při první příležitosti se vzepřít: já se nebudu hrbít! Ale proboha, vždyť to byl poslední rok, rozhodující rok, musel přece udělati maturitu. Co tedy dělat? Vyčkat, to bude nejlepší! Snad není skutečně tak zlý a snad bude přec možno, aniž by si člověk zadal, s ním se vypořádati. Vždyť ho také někteří chválí. Nu a vůbec – kdepak stojí psáno, že skutečně přijde? Proč by nezůstal Mattusch třídním, proč by neměli dále Rothbarta z deskriptivy a Hussaka z matematiky a fyziky? Proč by najednou Kupfer učil matematice a deskriptivě a zároveň byl třídním? Proč? Protože se Hobbelsmann chtěl dělat důležitým s nějakou novinkou? To je směšné. Všemocný Kupfer vůbec neprijde... „Bůh Kupfer jde!“

Mertens, který cíhal u dveří, vrazil dovnitř a usedl skromně na své místo. Hluk náhle ustal.

Tedy přece. Nebo jde snad jen do jiné třídy?

Už by zde jistě byl.

Chtěl si nás Mertens jen dobírat?

Ted – ne... nic...

V hlubokém tichu ozval se zvuk kliky, prudce zmačknuté, jako výstřel. Kurt se ulekl, kolena se mu třásla, když povstával.

Také ostatní vstali a stáli nyní bez hnutí, zatímco profesor Artur Kupfer, nazývaný pro svou často zdůrazňovanou neomylnost „všemocný Kupfer“, „Bůh Kupfer“, krácel podél pravé řady lavic ke katedře.

Student Gerber maturoval

Někdo praví: „Hromadné propadnutí; cosi jako tyfová epidemie.“
Někteří se kysele usmívají.

Kurtovi připadá, jako by slyšel to vše jako z místnosti za těžkým závěsem. Tento smích jej něčím odpuzuje. Ale patrně to patří k věci.

V mozku se mu zasekne slovo „propadnutí“ a nemůže se ho nikterak zbavit.

Všichni propadneme.

Netopýři – ne!

Že křičí? Nikoliv!

Je slyšet jen povzdech.

To Kurt si vzdychne.

Dívčí škola kolem roku 1900

Student Gerber maturoval

Zpráva z novin:

Opětná sebevražda studenta. Při maturitní zkoušce, konané včera na státním reálném gymnasiu XVI, spáchal jeden ze zkoušenců, devatenáctiletý oktáván Kurt Gerber, sebevraždu tím, že se vrhl právě před oznámením výsledků zkoušky ze třídy ležící ve třetím poschodí na ulici. Zůstal ležeti s roztržitými údy a byl ihned mrtev. – Zvláštní tragika jest v tom, že Gerber, jenž zvolil smrt beze vší pochyby z bázně před propadnutím, byl uznán zkušební komisí za zralého.

Legendární rakouský fotbalista 20. století
Matthias Sindelar

„Byl to hošan z Favoriten.
Jiní tací fotbal hráli,
ač se jim cihláři smáli.
Hrál ho tedy – a jak – i ten,
čímž ukázal pravou tvář
ten Matyáš Sindelář“.

Překlad z němčiny Z. B.

TETA JOLESCHOVÁ ANEB ZÁNIK SVĚTOVÉ KULTURY V ANEKDOTÁCH

Teta Joleschová totiž – řečeno s Christianem Morgensternem – byla ne „člověkem“ v nejvlastnějším, tedy konvenčním smyslu slova“, nýbrž jakýmsi typem. Skoro v každé z těch velkých rodin, co měly nepočítaně členů a přes Vídeň a přes Prahu, přes Brno a přes Budapešť se větvy po celé rakouské a uherské polovici říše, existovala buď taková teta, nebo babička, jejíž trefné, dílem vtipné, dílem hlubokomyslné výroky citovávalo veškeré příbuzenstvo. Skutečně, tvorba těchto „aforismů stran životní moudrosti“ přináležela téměř vždycky ženským. Mužští se zcela oddávali vydělávání peněz, starali se o společenský vzestup rodiny, a pokud bylo takové nezbytí, o toho nebo onoho syna nebo synovce, který se jaksi proměnil v černou ovci a upsal se nějaké té umělecké nebo jiné žebrácké kariéře.

V těch dvaceti letech mezi rokem 1918 a 1938 jsem začínal vidět, myslet a posléze psát. Bylo mi deset, když Vídeň přestala být císařským městem. Ještě mi nebylo pětadvacet, když Německo zaplavila hnědá povodeň a začala šplíchat svou odpornou pěnu i na sousední země. Byl jsem třicátník, když byla zrušena Rakouská a pak Československá republika, když jsem emigroval do Švýcarska a v příštím roce, to vypukla druhá světová válka, dobrovolně narukoval ve Francii do armády, k vojančení neslavnému, které za osm měsíců nato skončilo nehrdinským, i když dost nebezpečným útekem do Španělska a do Portugalska.

FRIEDRICH TORBERG

Friedrich Torberg

1908–1979

Státní fond kultury ČR

BUNDESKANZLERAMT ÖSTERREICH

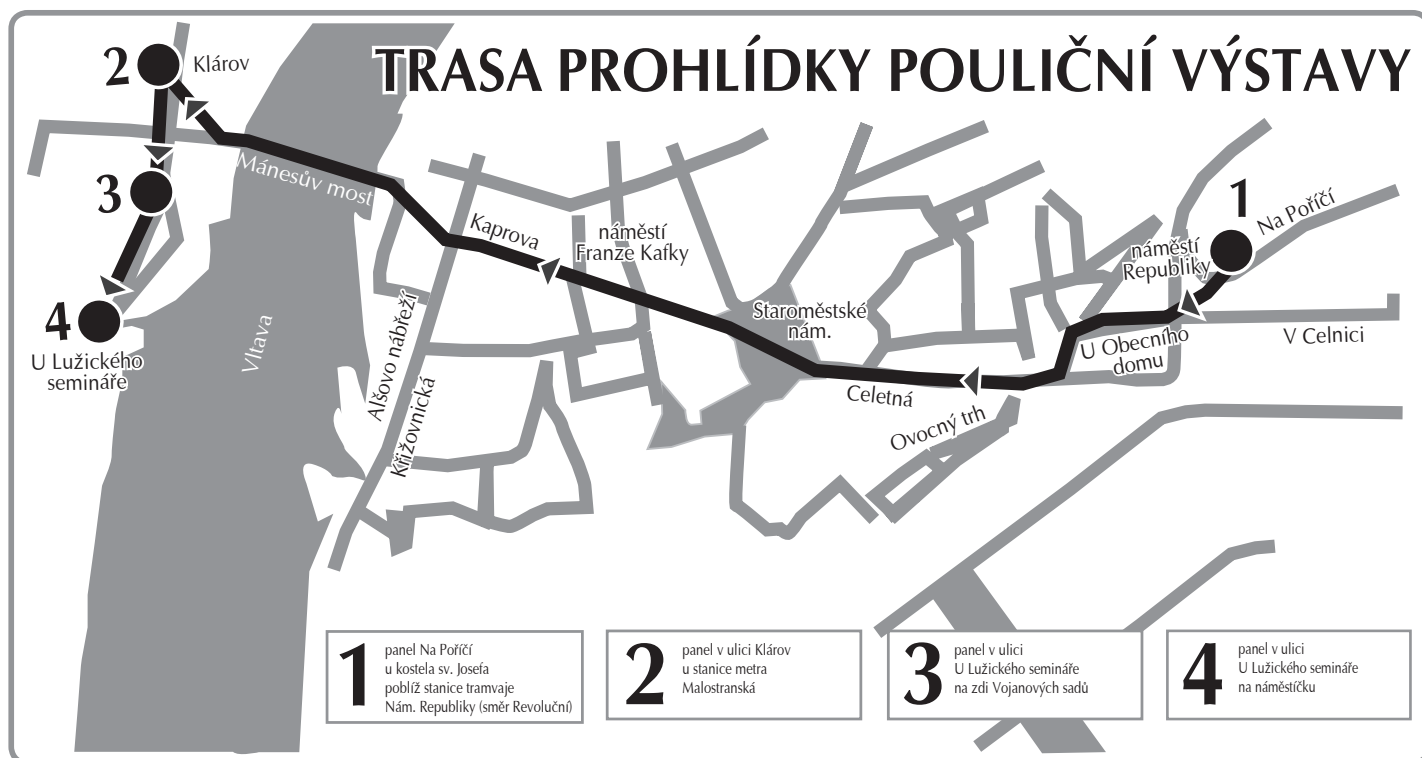
KUNST

Zuzana a Eugen Brikciusovi
zvou na plakátovou výstavu

FRIEDRICH TORBERG

slovem i obrazem,

na kterou poskytly grant
městská část Praha 1
a Spolkové kancléřství ve Vídni.

Připravila: Zuzana Brikcius

Grafická úprava: Ivo a Táňa Horňáčkovi

Použité ukázky: Student Gerber maturoval, překlad z němčiny Ladislav Drůbka

Teta Joleschová, překlad z němčiny Hanuš Karlach

Celou výstavu si lze prohlédnout na: www.brikcius.eu

Friedrich Torberg

1908–1979

Spisovatel, novinář, kritik a nakladatel, vlastním jménem Friedrich Ephraim Kantor-Berg, se narodil 16. září 1908 ve Vídni do pražské německy mluvící židovské rodiny jako druhé ze tří dětí (Sidonie, 1902–1941, byla spolu s matkou zavražděna v lodžském ghettu, Ilse, nar. 1911, zemřela roku 2000 v Izraeli) továrenskému řediteli Alfredu Kantorovi a jeho ženě Therese Bergové. Pro svůj budoucí pseudonym použil koncovku jména otce -tor a jméno matky Berg.

F. T. s rodinou, rok 1912

F. T. a jeho sestra Ilse (druhá řada vlevo dole), kolem roku 1919

V devátém vídeňském okrese navštěvoval obecnou školu i reálné gymnázium. Již ve třinácti letech vstoupil do vídeňského židovského sportovního klubu Hakoah (založeného roku 1909; hebr. síla). Fotbalový tým byl kompletní, a tak začal F. T. s tréninkem sportovního plavání a později vodního póla; v této disciplíně byl velmi úspěšný.

V roce 1921 byl Torbergův otec firmou, ve které pracoval, povolán zpátky do Prahy, kam se s celou rodinou přestěhoval. F. T. přešel na německé reálné gymnázium v Praze na Smíchově.

Otec Alfred Kantor se hlásil k československému státu a rodině bylo v roce 1924 uděleno československé občanství. F. T. si je ponechal do roku 1945.

F. T. a sestra Ilse, rok 1930

Absolventi německého státního gymnázia v Praze, F. T. v druhé řadě vpravo nahoře, rok 1927

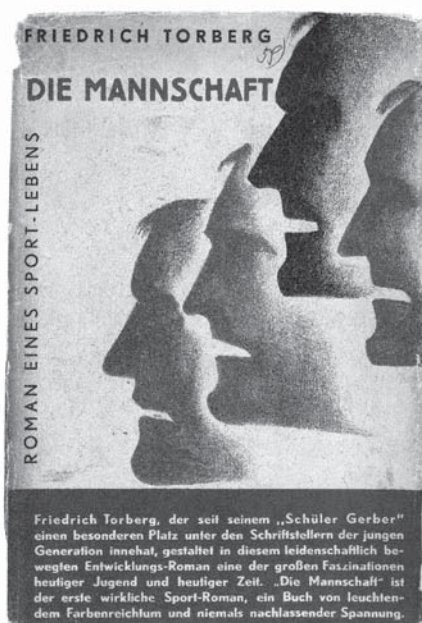
V roce 1927 propadl F. T. při prvním pokusu u maturity a s ročním zpožděním maturoval v roce 1928. Tomuto tématu věnuje svou prvotinu ***Student Gerber maturoval***, která se později stala světovým bestsellerem a v níž novátorským způsobem zpracoval zatuchlost a despotismus monarchistického školství. Již ve svých jedenadvaceti letech spolupracoval s prestižním pražským deníkem *Prager Tagblatt* jako sportovní reportér a divadelní kritik.

V roce 1928 mladý Torberg, tehdy ještě Schani Kantor, se svým sportovním týmem Hagibor (židovský sportovní klub v Praze) vyhrál mistrovství České republiky ve vodním pólu. Toto téma zpracoval ve svém románu ***Mužstvo*** z roku 1935.

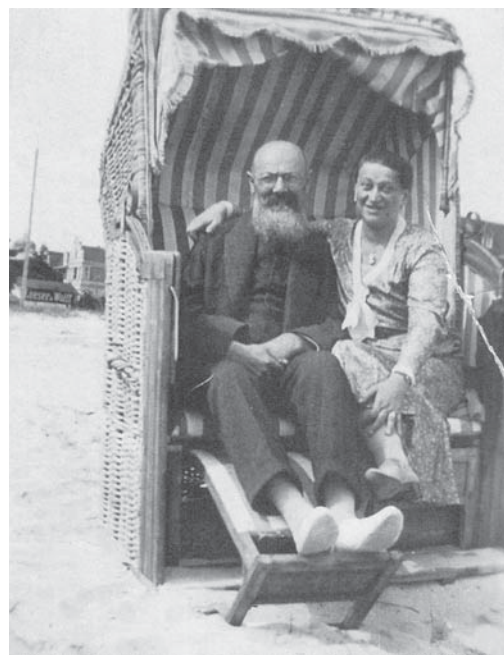
V roce 1930 za pomoci svého mentora Maxe Broda debutoval v nakladatelství Zsolnay románem ***Student Gerber maturoval***. 15 000 výtisků bylo rychle vyprodáno a kniha byla přeložena do sedmi jazyků. V této době navázal přátelství s Egonem Erwinem Kischem, Alfredem Polgarem a Josephem Rothem. Navštěvoval vídeňské kavárny, zejména Herrenhof, Rebhuhn a de l'Europe, kde byli štamgasty i spisovatelé Hermann Broch, Robert Musil a Franz Werfel.

Trenér Hakoah Arthur Baar se svým fotbalovým mužstvem prezentuje mistrovský pohár z roku 1925

F. T. – novela Mužstvo

Rodiče F. T. Alfred a Therese u moře, rok 1929

Po roce 1933, kdy se zmocnil Adolf Hitler Německa, se spolu s řadou svých židovských kolegů stal nežádoucím autorem, jeho knihy byly zakázány a později i páleny.

Do anšlusu Rakouska v roce 1938 pendloval mezi Prahou a Vídní. Nacisty přinucen k emigraci odešel nejprve do Švýcarska, které musel o rok později opustit, přes Francii, Španělsko a Portugalsko se v roce 1940 dostal do USA, kde se usadil. Nejprve psal v Hollywoodu scénáře pro Warner Brothers, později se přestěhoval do New Yorku.

V roce 1943 publikoval v Los Angeles novelu **Má je pomsta**.

V roce 1945 se oženil s vídeňskou emigrantkou Mariettou Bellakovou, se kterou ho kromě stejného osudu spojoval i mimořádný smysl pro humor. Svatební svědkyní jim byla Alma Mahler-Werfelová.

V roce 1950 vydal román **Druhé setkání**, v němž zpracovává komunistický puč v Československu.

Na počátku padesátých let se s manželkou vrátil do Vídně.

„Vo co je chlap hezčí než vopice, je luxus.“

Teta Joleschová nebyla hezká. Z tváře jí sice sálalo příliš dobroty, vřelosti a moudrosti, než aby působila dojmem nějaké ohyzdy, ale hezká nebyla. Tety, jako byla ona, nebývají vůbec hezké. Jeden strýc mého přítele Roberta Picka si vzal za ženu cosi tak ohyzdného, že se ho synovec jednou zeptal bez okolků: „Strejčku, proč sis vlastně bral tetu Matyldu?“ Strýc chvíli přemítal, pak pokrčil rameny: „Poněvadž tu *byla*,“ řekl omluvně.

O ohyzdnosti tak vypjaté nemohlo u tety Joleschové být ani řeči, a ona sama nikdy nevznášela dotazy, jestli je něco „hezké“ nebo „ošklivé“, pro ni takovéhle věci spadaly pod pojem „blázniviny“, nejinak než dotazy po jejím oblíbeném jídle.

Byla do hloubi duše přesvědčena, že takové vnějškovosti se nemohou brát vůbec vážně, a kdo to přesto činil, vystavoval se všanc jejím výtkám, ne-li přímo jejímu opovržení. Když jeden z jejích synovců právě nadbíhal nějaké dívce a ke chvále své vyvolené dokázal uvést jen to, že je hezká, teta Joleschová jej obdařila žlučovitým napomenutím:

„Tak ona je hezká? No a co má bejt? To, co je hezký, přikreje se *jednou* rukou!“

Ne, teta Joleschová si vůbec nepovažovala krásy, u ženských ne, u mužských o to méně. A tak uzavírám tuhle kapitolu výrokem, který nad jiné vystihuje svrchovanou formulační dovednost tety Joleschové, a netoliko co do jazyka:

„Vo co je chlap hezčí než vopice, je luxus.“

Prohřešků vůči spisovné němčině a její mluvnici se ostatně nedopouštěla jen teta Joleschová a jí podobní. Říkala-li „na kanapi“ namísto korektního „na pohovce“, pronášela zpotvořenost podobnou těm, co se jimi hemžil nejeden další dialekt, zpotvořenost, která nadto byla v Rakousku zcela zdomácnělá, a dokonce polygraficky zvěčněná díky autorům tak seriózním jako Heimito von Doderer a jeho žák Herbert Eisenreich.

Rakouský spisovatel Heimito von Doderer (1896–1966)

„Všechny města sou stejné, jen Benátky krapítek jinačí.“

Ryze vnějškově to připomíná jistou formulaci nejistého původu, za jejíhož autora se při citacích zhusta vyhlašuje tu čísi teta, tu strýc, tu dědeček: „Všude

je mi to krapítek proti srsti.“ Ovšem podobnost tady nejde za hranice fonetické shody jediného výrazu.

Mají-li ony dva výroky něco společného, pak nanejvýš určitou absenci touhy po dálavách.

Za zaznamenání stojí asi i jedna epizoda z noci před 1. májem v roce 1933, kdy ve Vídni jako obvykle konali svou manifestaci sociální demokraté, ale i nacionální socialisté, kteří dostali poprvé povolení. Zkrátka tato doba byla těhotná neštěstími, nástup Hitlera k moci totiž krátce předtím v Německu vyvolal v Rakousku rostoucí politické napětí; proto měla policie nejvyšší pohotovost a u Opery a na jiných důležitých křižovatkách rozestavila španělské jezdce. Už v noci bylo zřetelně znát, že vypuknou nepokoje.

Café de l'Europe

Chodil s námi tehdy do Café de l'Europe i jeden mladý sociálnědemokratický funkcionář; byl důležitost sama, dost se to na nás projevovalo a naše sympatie vůči sociální demokracii to vystavovalo tvrdé zkoušky (protože dotyčný ještě žije, jeho jméno tu neuvedeme). Tu noc se znovu a znovu vydával na dlouhé, nervózní kontrolní obchůzky, dával si záležet, aby to vypadalo, že z pověření koná důležité výpravy do stranického ústředí, a vždycky když se vracel, halil se do významného mlčení, které

ovšem všichni ignorovali – k jeho neskrývanému zklamání.

Když to bylo potřetí nebo počtvrté, Ernst mu udělal tu laskavost a zeptal se ho hlasem, jakým se povzbuzují, aby něco řekli, lidé slabomyslní nebo introvertní dětičky:

„Tak co, kamaráde, co zítra vypukne?“

Ten člověk, poprvé interpelovaný, zvolna pokrčil rameny obtíženými břemenem svých tajných informací:

„Hmm – jsem snad prorok?“

„Naopak,“ řekl Stern, „jste sociální demokrat.“

O MNOHOVÝZNAMOVOSTI SLŮVKA „CO“

Tak se praví o knížeti Metternichovi, když se z židovského bankéře Eskelese zas jednou snažil vymámit větší státní půjčku, že když se loučili, na důkaz své úcty mu učinil toto sdělení:

„Chtěl jsem mu ještě něco říct, Eskeles. Došla mě zvěst, že jeho syn Jákob se potlouká ve společnosti všelijakých darebáků, rozvratníků a mezi podvratnou chátrou. Vezme si ho na paškál, ať s tím přestane. Rozumí mi, že? Tak teda mi zejtra donese ty peníze.“

Bankéř Eskeles devótně couval, a zarazil se: „To se musí ještě promyslet, velkoknížecí Milosti.“ „Cože? Proč?“ Metternich svažil obočí. „Co si musí promyslet?“

„Co mám co půjčovat peníze státu, co má strach z mého synátora...“

Kníže Klemens Václav von Metternich
(1773–1859)

Bankéř Bernhard von Eskeles (1753–1839)

Teta Joleschová: „Bože chraň nás před vším, co je ještě štěstí!“

„Stará Kischka“ – tajně se jí říkalo taktéž „Žaludské eso“, protože se podobala oné od hlavy k patě zahalené ženské figurě s rukama zkříženýma na prsou a dřepící na lavici před kamny, figurě, jež na „německých kartách“ („německých“ vlastně dvojité) symbolizuje zimu – byla matkou „zuřivého reportéra“ Egon Erwina Kische a prototypem matriarchálního vládce rodiny, jehož panovnictví se ve strachu podrobovali nejen synové, ale i nejvzdálenější příbuzní.

Často se vypráví historka, kterou tu teď uvedu a na níž se postupem doby už usadila patina dějinné pravdivosti. Odehrává se ve zmatených, převratných dnech po první světové válce, kdy oddíl Rudé gardy, co tehdy vznikla ve Vídni, za velení Egon Erwina Kische vnikl do budovy redakce listu *Neue Freie Presse*; zuřivý reportér v čele rudého voje potkal na schodech ekonomického redaktora novin, svého bratra Paula: „Co tu chceš, Egone?“

„To snad vidíš. Obsazujeme vaši redakci.“

„Kdo – my?“

„Rudá garda.“

„A proč obsazujete zrovna Presse?“

„Protože tyhle noviny jsou baštou kapitalismu.“

„Prosím tě, nebuď směšný a vypadni.“

„Paule, podceňuješ vážnost situace. Jménem revoluce tě vyzývám, abys nám šel z cesty. Nebo...“

„No dobře, Egone. Ustupuju násilí. Ale jedno ti řeknu. Ještě dneska to napíšu mamá do Prahy.“

Podle věrohodných svědků prý na to Egon Erwin Kisch zavelel: „Čelem vzad a pochodem vchod!“

Německy píšící pražský spisovatel a novinář
Egon Erwin Kisch (1885–1948)

F. T. (vpravo) s herci při filmování Tety
Joleschové pro rakouskou televizi

PRAŽSKÁ HIERARCHIE

Tak se co doklad až choulostivě vyvážené hierarchie, jaká vládla třeba v bankovníctví, ani nemůže naskytout nic lepšího než rozhovor, o němž se praví, že se vedl v kavárně Savarin v ulici Na Příkopě, kde se den co den po obědě scházely pražské finanční veličiny, prezidenti, generální ředitelé a prokuristé velkých bankovních domů, aby tam vyčkali, až vyjde *Večerník* s burzovními kurzy toho dne a s poledními zprávami z hospodářského světa; *pouze* velkých bankovních domů, nutno zdůraznit, protože skromní soukromí bankéři, jakkoli úctyhodné a solidní pověsti se těšili, neměli na tyto sedánky přístup, a kdyby se jich někdo ptal, bezpochyby by prohlásili, že o něco takového ani nestojí.

Tam tedy, v kavárně Savarin, jednou odpoledne si generální ředitel Winternitz, známý to oborník přes akcie, zapálil doutník a ledabyly zamumlal toto:

„Trifaileri se budou muset pustit. Než půjdou dolů.“

„Odkud to víte?“ zeptal se stejně ležérně pan Fanto, prokurista banky Merkur; ani nevzhlédl od novin; nepochybně měl za to, že kolegova informace pochází odněkud shůry, ne z nějakého zastrčeného finančního krcálku. „Popper od Seeliga mi to řekl,“ odvětil Winternitz.

Protože Seeligova banka vsutku patřila k těm, na jaké velká zvířata v bankovníctví hledí sice s respektem, leč přes rameno, Winternitzova odpověď vzbudila nemalé překvapení.

To generální ředitel Hecht z banky Union je oděl do slov:

„Co se děje?“ řekl popuzeně. „Seelig už *taky* má Poppera?“

Pochopitelně „Popper“ v této souvislosti neznamenal někoho určitého, nýbrž byla to šifra pro akční rádius, jaký podniku významu tak nicotného jako Seeligova prostě nepříslušel. Podle mínění páně Hechtova banka podobného postavení mohla sestávat právě z pouhého bankéře.

Kavárna Savarin v ulici Na Příkopě, rok 1900

FRIEDRICH TORBERG

Friedrich Torberg

1908–1979

Státní fond kultury ČR

BUNDESKANZLERAMT ÖSTERREICH

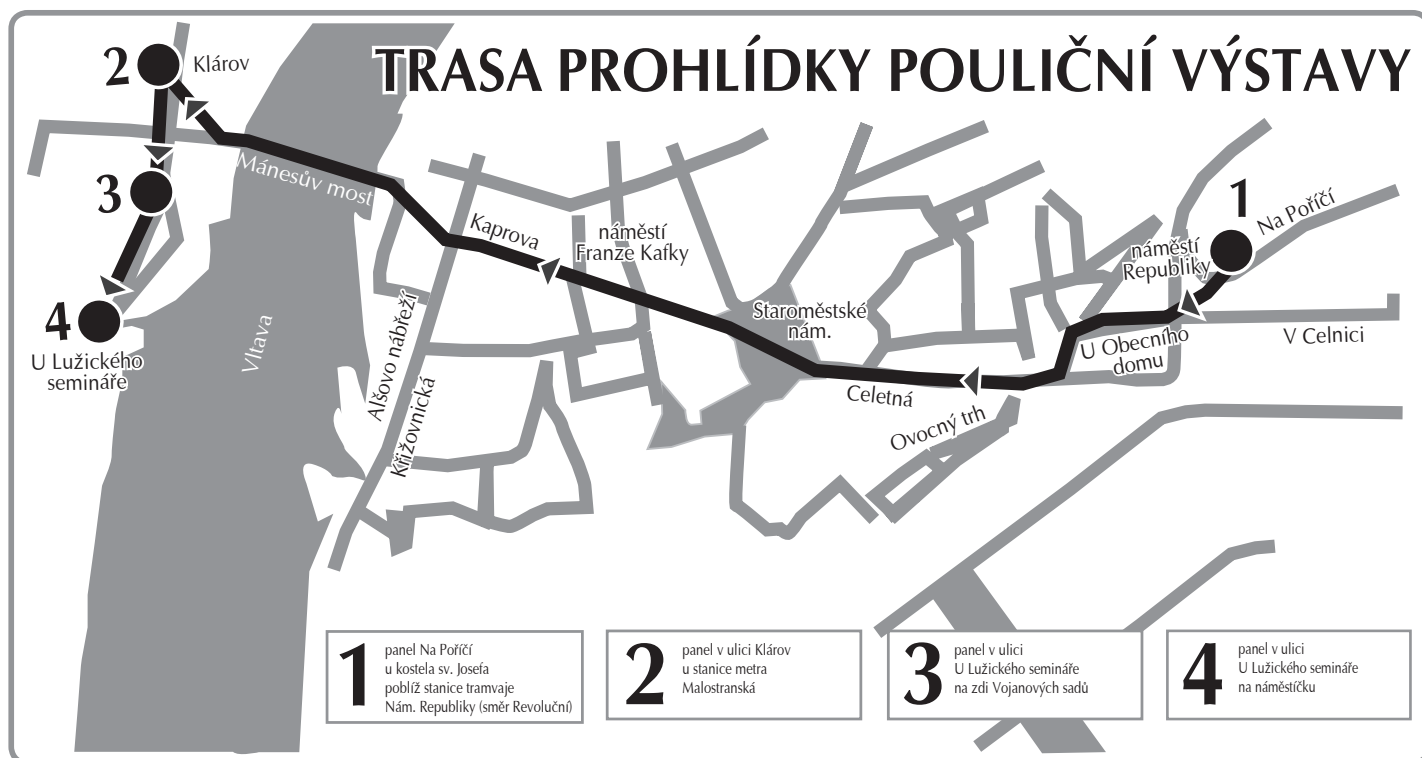
KUNST

Zuzana a Eugen Brikciusovi
zvou na plakátovou výstavu

FRIEDRICH TORBERG

slovem i obrazem,

na kterou poskytly grant
městská část Praha 1
a Spolkové kancléřství ve Vídni.

Připravila: Zuzana Brikcius

Grafická úprava: Ivo a Táňa Horňáčkovi

Použité ukázky: Student Gerber maturoval, překlad z němčiny Ladislav Drůbka

Teta Joleschová, překlad z němčiny Hanuš Karlach

Celou výstavu si lze prohlédnout na: www.brikcius.eu

Friedrich Torberg

1908–1979

Spisovatel, novinář, kritik a nakladatel, vlastním jménem Friedrich Ephraim Kantor-Berg, se narodil 16. září 1908 ve Vídni do pražské německy mluvící židovské rodiny jako druhé ze tří dětí (Sidonie, 1902–1941, byla spolu s matkou zavražděna v lodžském ghettu, Ilse, nar. 1911, zemřela roku 2000 v Izraeli) továrenskému řediteli Alfredu Kantorovi a jeho ženě Therese Bergové. Pro svůj budoucí pseudonym použil koncovku jména otce -tor a jméno matky Berg.

Matka i sestra F. T. byly v roce 1941 zavražděny v židovském ghettu v Lodži v Polsku

V devátém vídeňském okrese navštěvoval obecnou školu i reálné gymnázium. Již ve třinácti letech vstoupil do vídeňského židovského sportovního klubu Hakoah (založeného roku 1909; hebr. síla). Fotbalový tým byl kompletní, a tak začal F. T. s tréninkem sportovního plavání a později vodního póla; v této disciplíně byl velmi úspěšný.

Mistry republiky ve vodním pólu se stalo mužstvo Hagiboru, jehož byl F. T. (třetí zprava) kapitán, rok 1928

V roce 1921 byl Torbergův otec firmou, ve které pracoval, povolán zpátky do Prahy, kam se s celou rodinou přestěhoval. F. T. přešel na německé reálné gymnázium v Praze na Smíchově.

Otec Alfred Kantor se hlásil k československému státu a rodině bylo v roce 1924 uděleno československé občanství. F. T. si je ponechal do roku 1945.

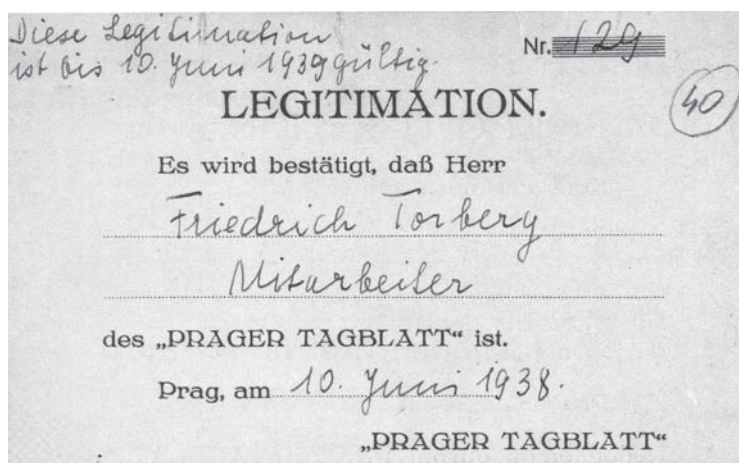
V roce 1927 propadl F. T. při prvním pokusu u maturity a s ročním zpožděním maturoval v roce 1928.

Tomuto tématu věnuje svou prvotinu **Student Gerber maturoval**, která se později stala světovým bestsellerem. V ní novátorským způsobem zpracoval zatuchlost a despotismus monarchistického školství. Již ve svých jedenadvaceti letech spolupracoval s prestižním pražským deníkem *Prager Tagblatt* jako sportovní reportér a divadelní kritik.

V roce 1928 mladý Torberg, tehdy ještě Schani Kantor, se svým sportovním týmem Hagibor (židovský sportovní klub v Praze) vyhrál mistrovství České republiky ve vodním pólu. Toto téma zpracoval ve svém románu **Mužstvo** z roku 1935.

V roce 1930 za pomoci svého mentora Maxe Broda debutoval v nakladatelství Zsolnay románem **Student Gerber maturoval**. 15 000 výtisků bylo rychle vyprodáno a kniha byla přeložena do sedmi jazyků.

V této době navázal přátelství s Egonem Erwinem Kischem, Alfredem Polgarem a Josephem Rothem. Navštěvoval vídeňské kavárny, zejména Herrenhof, Rebhuhn a de l'Europe, kde byli štamgasty i spisovatelé Hermann Broch, Robert Musil a Franz Werfel.

Novinářská legitimace deníku *Prager Tagblatt*, platnost do 10. 6. 1939

Rakouský spisovatel Alfred Polgar (1876–1955)

Rakouský spisovatel Joseph Roth (1894–1939)

Jako voják české exilové armády, rok 1940

Začal přispívat do vídeňských novin *Kurier*, působil jako divadelní kritik a v roce 1964 publikoval své kritiky pod názvem **Pamflety, parodie, postskripta**.

Kongeniálně překládal texty spisovatele Ephraima Kishona.

Během studené války zaujal nekompromisně protikomunistický postoj. Zapojil se do bojkotu dramatika Bertolta Brechta a znemožnil uvádění jeho divadelních her v Rakousku. Založil kulturní časopis *Forum*. Podílel se aktivně na veřejném kulturním životě. Věnoval se literární tvorbě, avšak největší poválečný úspěch sklídil teprve v roce 1975 svazkem **Teta Joleschová aneb Zánik západní civilizace v židovských anekdotách** a o tři roky později jeho volným pokračováním **Teta Joleschová a dědicové** (1978).

10. listopadu 1979 podlehl cévnímu onemocnění ve vídeňské nemocnici Lainz. Literární pozůstalost se nachází v Rakouské národní knihovně.

Po roce 1933, když se zmocnil Adolf Hitler Německa, se spolu s řadou svých židovských kolegů stal nežádoucím autorem, jeho knihy byly zakázány a později i páleny.

Do anšlusu Rakouska v roce 1938 pendloval mezi Prahou a Vídní. Nacisty přinucen k emigraci odešel nejprve do Švýcarska, které musel o rok později opustit, a přes Francii, Španělsko a Portugalsko se v roce 1940 dostal do USA, kde se usadil. Nejprve v Hollywoodu psal scénáře pro Warner Brothers, později se přestěhoval do New Yorku.

V roce 1943 publikoval v Los Angeles novelu **Má je pomsta**.

V roce 1945 se oženil s vídeňskou emigrantkou Mariettou Bellakovou, se kterou ho kromě stejného osudu spojoval i mimořádný smysl pro humor. Svatební svědkyní jim byla Alma Mahler-Werfelová.

V roce 1950 vydal román **Druhé setkání**, v němž zpracovává komunistický puč v Československu.

Na počátku padesátých let se s manželkou vrátil do Vídně.

F. T. v Hollywoodu, rok 1942

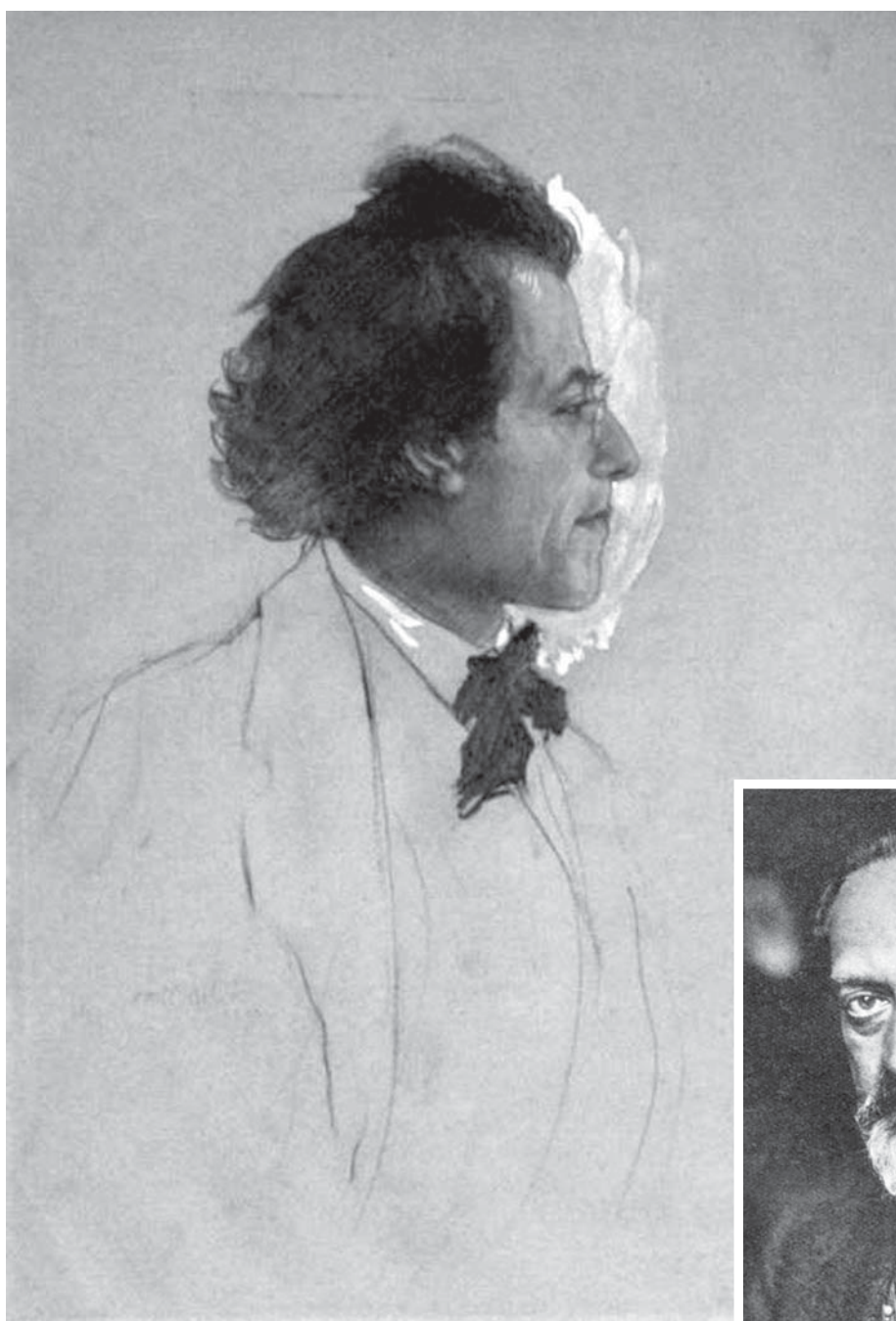

Obchodní rada Hugo Orlík, pánský krejčí pražské smetánky všech smetánek, měl na Příkopě své exkluzivní provozovny, do nichž člověk pronikl pouze díky nějaké mohovité protekci a po důkladném zkoumání. Pan Orlík, vždycky o píd' vznešenější než nejvznešenější z jeho zákazníků, byl bratr významného malíře Emila Orlika, který se usadil v Berlíně a jednomu obdivovateli na jeho prosbu, aby směl za Mistrem zajít do jeho ateliéru, údajně odpověděl: „Ateliér má bratr Hugo v Praze. Já mám dílnu.“

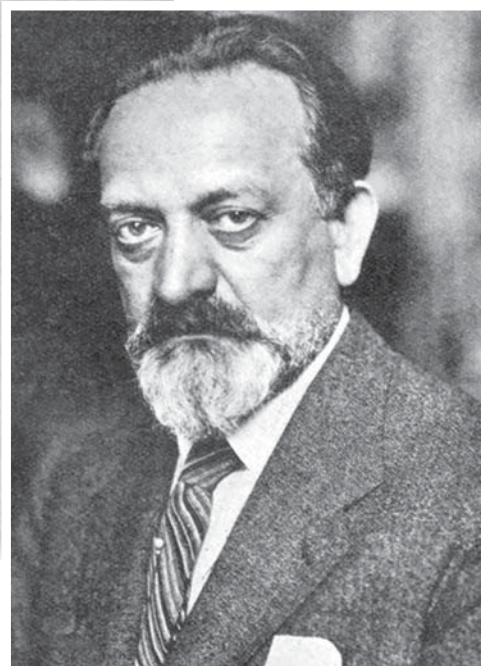
Zda byly lepší Hugovy obleky nebo

Emilovy obrazy, to se neodvažuju rozhodnout. Ale Hugo byl bezpochyby větší snob, jeden z největších, jakým se „pražská pokladnice šmoků“ – tak si říkala s koketní sebekritikou – kdy mohla pochlubit. (Kdy a proč se ze „šmoka“, původně postavy z veselohry Gustava Freytaga *Novináři*, stalo synonymum „snoba“, synonymum, k němuž se pak přidružovaly výrazy „zešmokovaný“ a „šmokovství“, to by si rovněž zasloužilo důkladného zkoumání...

Teta Joleschová

Emil Orlik – portrét
Gustava Mahlera

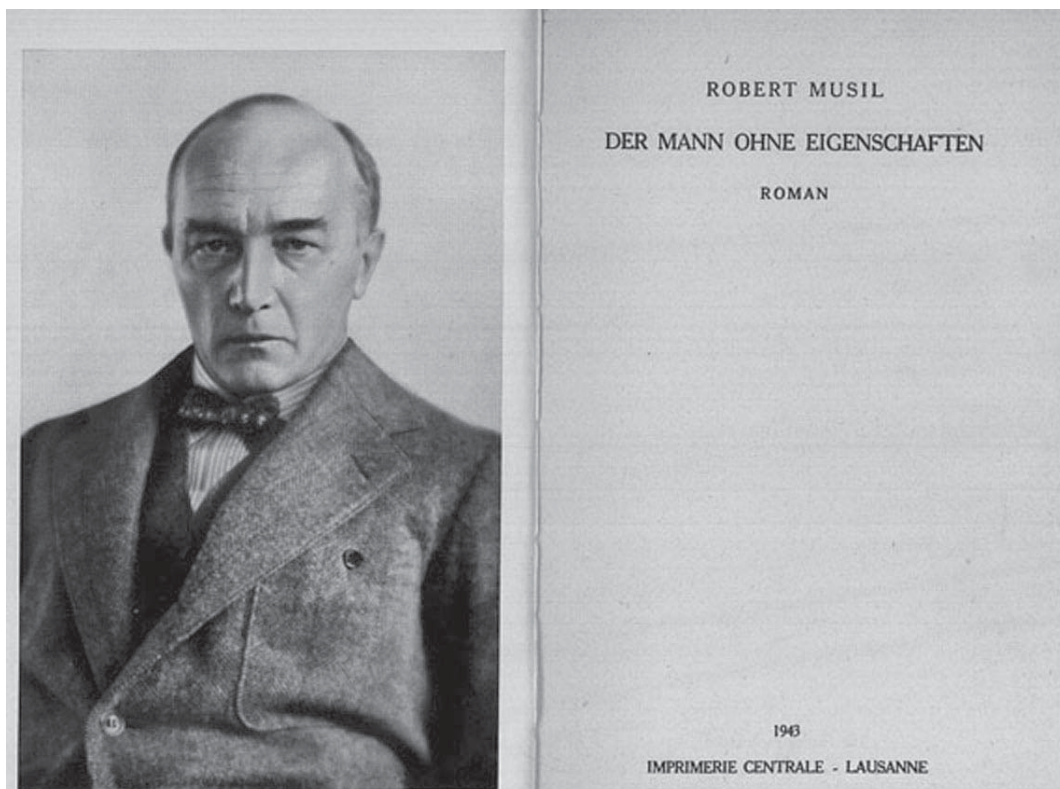
Pražský malíř, grafik a fotograf Emil Orlik (1870–1932)

ČÍST S POŽITKEM A K POUČENÍ

Krom *Prager Tagblattu* vycházela v Praze celá řada německých novin: služebně daleko starší *Bohemia*, jejíž absurdně namíchané, totiž velkoněmecko-židovské čtenářstvo se pak po roce 1918 začalo povážlivě smrskávat; státotvorná *Prager Presse*, která nějak vyvážila nudnou oficiální část, pořídila si několik literárně prvotřídních spolupracovníků (přechodně to byl i Robert Musil v roli divadelního zpravodaje ve Vídni); nepokrytě německy nacionalistická, k henleinovcům se klonící *Deutsche Presse*; a později do bulváru se rozpínající *Prager Mittag*. Z celé téhle až překvapivě bohaté garnitury ovšem jediný *Prager Tagblatt* měl význam větší než jen místní. Tyhleto noviny se celá léta, od počátku století až po krvavé nastolení Hitlerovy éry, považovaly za jednu z nejlepších v německé řeči vůbec.

Teta Joleschová

Já sám jsem se s *Prager Tagblattem* setkal koncem dvacátých let, málem přímo ze školních lavic, pár let poté, co jsme se s celou rodinou přestěhovali z Vídně do Prahy, a téměř poté, co jsem propadl z maturity. Otěže vedení kulturní rubriky tehdy třímal Max Brod. Vzal mi tenkrát pár básniček a krátkých povídek, pozval mě na pohovor a představil mě šéfredaktorovi doktoru Blauovi; tomu se mé věci zalíbily a vyzval mě ke stálé spolupráci (postupně se z ní vyvinulo cosi jako pravidelná redakční činnost, jež později vyústila v místo kulturního zpravodaje ve Vídni).

Teta Joleschová

Pražský rodák, spisovatel Max Brod v Drážďanech,
rok 1914

Pražský rodák, spisovatel Franz Werfel
a nakladatel Paul Zsolnay, rok 1925

FRIEDRICH TORBERG

Friedrich Torberg

1908–1979

Státní fond kultury ČR

BUNDESKANZLERAMT ÖSTERREICH

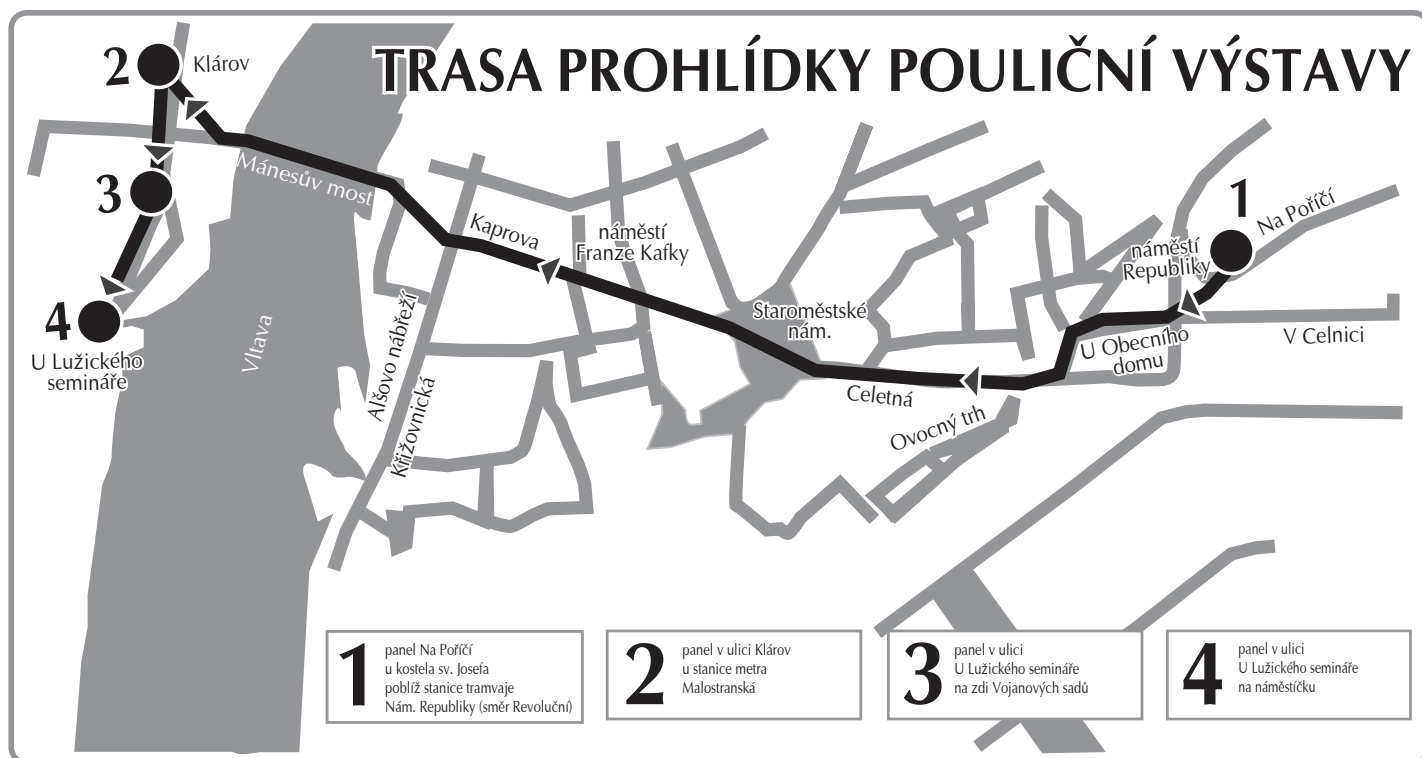
KUNST

Zuzana a Eugen Brikciusovi
zvou na plakátovou výstavu

FRIEDRICH TORBERG

slovem i obrazem,

na kterou poskytly grant
městská část Praha 1
a Spolkové kancléřství ve Vídni.

Připravila: Zuzana Brikcius

Grafická úprava: Ivo a Táňa Horňáčkovi

Použité ukázky: Student Gerber maturoval, překlad z němčiny Ladislav Drůbka

Teta Joleschová, překlad z němčiny Hanuš Karlach

Celou výstavu si lze prohlédnout na: www.brikcius.eu

Friedrich Torberg

1908–1979

Spisovatel, novinář, kritik a nakladatel, vlastním jménem Friedrich Ephraim Kantor-Berg, se narodil 16. září 1908 ve Vídni do pražské německy mluvící židovské rodiny jako druhé ze tří dětí (Sidonie, 1902–1941, byla spolu s matkou zavražděna v lodžském ghettu, Ilse, nar. 1911, zemřela roku 2000 v Izraeli) továrenskému řediteli Alfredu Kantorovi a jeho ženě Therese Bergové. Pro svůj budoucí pseudonym použil koncovku jména otce -tor a jméno matky Berg.

V devátém vídeňském okrese navštěvoval obecnou školu i reálné gymnázium. Již ve třinácti letech vstoupil do vídeňského židovského sportovního klubu Hakoah (založeného roku 1909; hebr. síla). Fotbalový tým byl kompletní, a tak začal F. T. s tréninkem sportovního plavání a později vodního póla; v této disciplíně byl velmi úspěšný.

F. T. v druhé řadě pátý zleva, Vídeň, rok 1912

Letní sportovní soustředění v Pörschachu (F. T. druhý zprava), rok 1930

F. T., legitimace německých spisovatelů v Praze, rok 1930

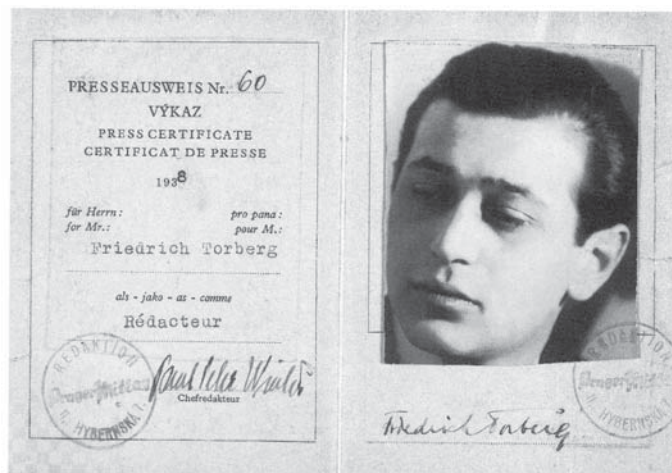

Český exilový pas F. T.

V roce 1921 byl Torbergův otec firmou, v níž pracoval, povolán zpátky do Prahy, kam se s celou rodinou přestěhoval. F. T. přešel na německé reálné gymnázium v Praze na Smíchově.

Otec Alfred Kantor se hlásil k československému státu a rodině bylo v roce 1924 uděleno československé občanství. F. T. si je ponechal do roku 1945.

V roce 1927 propadl F. T. při prvním pokusu u maturity a s ročním zpožděním maturoval v roce 1928. Tomuto tématu věnuje svou prvotinu **Student Gerber maturoval**, která se později stala světovým bestsellerem. V ní novátorským

Novinářský průkaz Pražského poledníku, rok 1938

způsobem zpracoval zatuchlost a despotismus monarchistického školství. Již ve svých jedenadvaceti letech spolupracoval s prestižním pražským deníkem *Prager Tagblatt* jako sportovní reportér a divadelní kritik.

V roce 1928 mladý Torberg, tehdy ještě Schani Kantor, se svým sportovním týmem Hagibor (židovský sportovní klub v Praze) vyhrál mistrovství České republiky ve vodním pólu. Toto téma zpracoval ve svém románu **Mužstvo** z roku 1935.

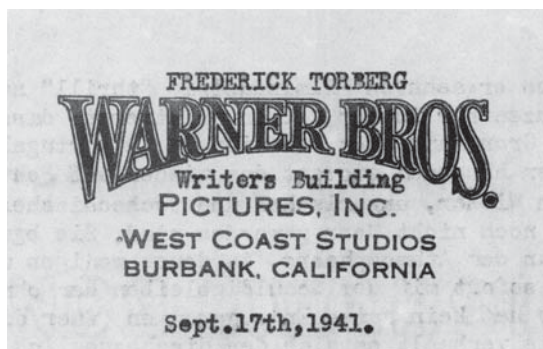
V roce 1930 za pomoci svého mentora Maxe Broda debutoval v nakladatelství Zsolnay románem **Student Gerber maturoval**.

15 000 výtisků bylo rychle vyprodáno a kniha byla přeložena do sedmi jazyků.

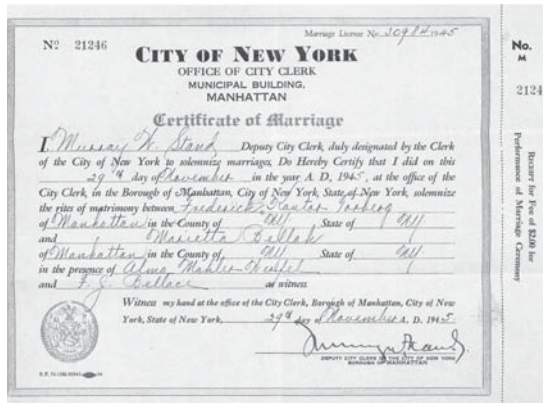
V této době navázal přátelství s Egonem Erwinem Kischem, Alfredem Polgarem a Josephem Rothem. Navštěvoval vídeňské kavárny, zejména Herrenhof, Rebhuhn a de l'Europe, kde byli štamgasty i spisovatelé Hermann Broch, Robert Musil a Franz Werfel.

F. T. uprostřed, rok 1930

Hlavička dopisu Warner Bros.

Oddací list F. T. s Mariettou, 29. 11. 1945

Po roce 1933, kdy se zmocnil Adolf Hitler Německa, se spolu s řadou svých židovských kolegů stal nežádoucím autorem, jeho knihy byly zakázány a později i páleny.

Do anšlusu Rakouska v roce 1938 pendloval mezi Prahou a Vídní. Nacisty přinucen k emigraci odešel nejprve do Švýcarska, které musel o rok později opustit, přes Francii, Španělsko a Portugalsko se v roce 1940 dostal do USA, kde se usadil. Nejprve psal v Hollywoodu scénáře pro Warner Brothers, později se přestěhoval do New Yorku.

V roce 1943 publikoval v Los Angeles novelu **Má je pomsta**.

V roce 1945 se oženil s vídeňskou emigrantkou Mariettou Bellakovou, se kterou ho kromě stejného osudu spojoval i mimořádný smysl pro humor. Svatební svědkyní jim byla Alma Mahler-Werfelová.

V roce 1950 vydal román **Druhé setkání**, v němž zpracovává komunistický puč v Československu.

Na počátku padesátých let se s manželkou vrátil do Vídně.

F. T., Oskar Karlweis (1894–1956), Alma Mahlerová (1879–1964) a Marietta Torbergová, New York, rok 1945

F. T. s rakouským spisovatelem, novinářem a nakladatelem Milanem Dubrovicem (1903–1994), rakouským kabaretiérem, spisovatelem a hercem Arminem Bergem (1883–1956) a manželkami ve Vídni kolem roku 1955

F. T. s izraelským spisovatelem a humoristou Ephraimem Kishonem (1924–2005), v bavorském rozhlase, rok 1970

Začal přispívat do vídeňských novin *Kurier*, působil jako divadelní kritik a v roce 1964 publikoval své kritiky pod názvem **Pamflety, parodie, postskripta**.

Kongeniálně překládal texty spisovatele Ephraima Kishona.

Během studené války zaujal nekompromisně protikomunistický postoj. Zapojil se do bojkotu dramatika Bertolta Brechta a znemožnil uvádění jeho divadelních her v Rakousku. Založil kulturní časopis *Forum*. Podílel se aktivně na veřejném kulturním životě. Věnoval se literární tvorbě, avšak největší poválečný úspěch sklídil teprve v roce 1975 svazkem **Teta Joleschová aneb Zánik západní civilizace v židovských anekdotách** a o tři roky později jeho volným pokračováním **Teta Joleschová a dědicové** (1978).

10. listopadu 1979 podlehl cévnímu onemocnění ve vídeňské nemocnici Lainz. Literární pozůstalost se nachází v Rakouské národní knihovně.

Poslední setkání účastníků Hakoah v Ramat Gan, rok 1979

Setkání Hakoah u Hedy Bienenfeldové (F. T. vlevo), uprostřed s kravatou Arthur Baar, rok 1979

O VÍDNI

Vídeň je město fungujících legend. Zlovolníci tvrdí, že legendy jsou vůbec to jediné, co ve Vídni funguje, ale to už rozhodně zacházejí až příliš daleko. Kdo si ještě vzpomíná na Vídeň dvacátých let, zkaženou, ochablou, živořící, nebo na Vídeň po roce 1945, zjizvenou škodami po bombách a po okupantech, na první pohled zjistí, jak se změnila ke svému prospěchu a jak nové, jak skutečné, jak vzdálené všem legendám a beze smyslu pro ně jsou všechny ty proměny.

Teta Joleschová

F. T. v Izraeli, rok 1958

F. T. s přáteli v Izraeli (druhý vpravo dole, s brýlemi Marietta), rok 1958

Literární kavárny

...produktivní síla někdejší literární kavárny, v užším a širším smyslu slova, byla enormní. V kavárně se rodily a zavrhovaly literární školy a styly, v kavárnách se vydávaly na cestu nové směry v malířství, v hudbě, v architektuře.

Je zbytečné říkat, že každá z těchto kaváren měla svou vlastní, nezaměnitelnou, žárlivě strážnou pečeti a atmosféru. Stálý host Centralu nebo Herrenhofu by si byl v Museu, kavárně malířů, připadal tak cizí a vyděděný jako stálý host kavárny hudebníků Parsifal v novinářské kavárně Rebhuhn.

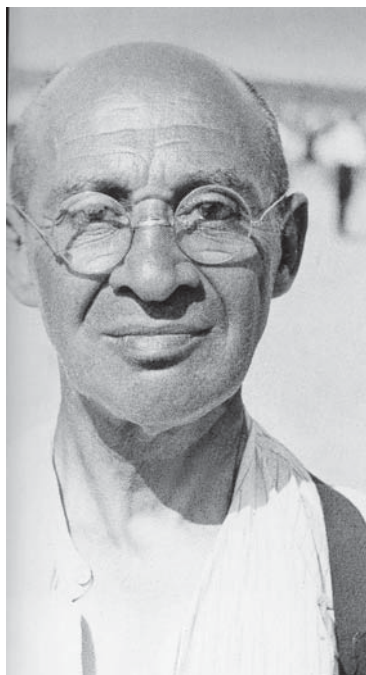
Dnes se jakýmsi zbytky nezaměnitelnosti může pochlubit

tak ještě Raimund a Hawelka, dvě opravdové kavárny, z nichž první tíhne k literatuře, druhá k výtvarnému umění. Ale hranice tu splývají. V Hawelkovi člověk potká i spisovatele a novináře, v Raimundovi i avantgardistické malířské brady, a herce v jedné i druhé. Nesmytá a nezfalšovaná atmosféra se najde vlastně už jen tam, kde nezávisí na hostech, kde ta která lokalita sama o sobě dospěla k vlastnímu stylu a ten si uchovála; u takového Demela, nebo v Kärtner-baru, který v roce 1907 postavil vídeňský rebelant architekt Adolf Loos a který je dnes památkově chráněn, nebo v některých malých, zastrčených lokálcích...

Teta Joleschová

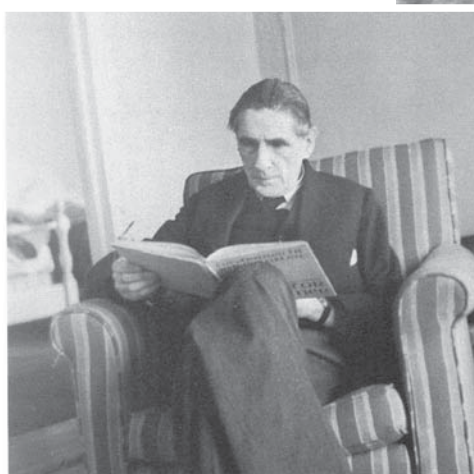
Přátelé a kolegové

Slavný rakouský kabaretiér,
herec a skladatel
Fritz Grünbaum
v koncentračním táboře
v Dachau, rok 1941

F. T. a americký filmový a divadelní režisér
Orson Welles (1915–1985), Vídeň, kolem roku 1960

Rakouský spisovatel a esejista Hermann
Broch (1886–1951), rok 1950

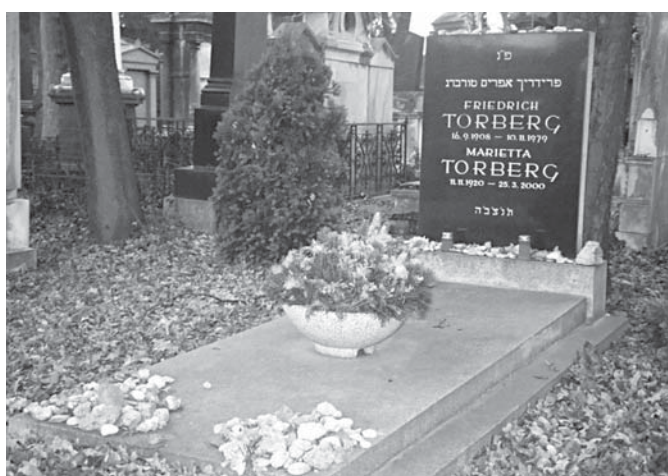
F. T. s rakouským hercem a kabaretiérem
Karlém Farkasem (1893–1971),
ve Vídni kolem roku 1970

F. T. s izraelským spisovatelem a humoristou
Ephraimem Kishonem (1924–2005), kterého léta
překládal a představil německy mluvícímu světu,
Berlín, rok 1964

Pohřeb F. T. na Ústředním hřbitově ve Vídni, u mikrofonu vrchní rabín Akiba Eisenberg, mezi dalšími účastníky rakouská politická elita – kancléři Fred Sinowatz a Bruno Kreisky, starostové Leopold Gratz, Helmut Zilk a Erhard Busek, rok 1979

Při pohřbu F. T. promlouvá na Ústředním hřbitově ve Vídni jeho přítel, rakouský kancléř Bruno Kreisky (1911–1990), rok 1979